

"קורא דגר ולא ילד..."

(ירמיהו י"ז, יא)

מאת

מ. דור וי. מ. לוינגר

בפסוק: "קורא דגר ולא ילד, עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבו ובאחריתו יהיה גבל"¹ מובן הנמשל יותר מהמשל: המפרשים השונים, במקום לפרש את הנמשל, נסו לפרש את המשל; ולמעשה כל הפירושים אינם מסוגלים להתייחס לכל הנמשל.

הפירושים:

א. יהונתן תרגם: "הא כקוראה דמכנש בעין דלא דיליה ומשחן אפרוחין דבתרוהי לא יהכין". על פרוש זה שהוא המקובל יש להעיר שבדרך כלל עוף אינו דוגר על ביצים שאינם שלו, אם הוא מקבל את הביצים ודוגר עליהם, הרי הוא מאמץ אותם ומגדל את הצאצאים.

ב. רש"י פרש: "קורא דגר קוק"ו גלונצ"ט בלע"ו. ולא ילד: הקורא הזה מושך אחריו אפרוחים שלא ילד. דגר: צפצוף שמצפצף העוף בקולו למשוך אפרוחין אחריו. ואלו שהקורא דגר לא ילכו אחריו משיגדלו שאינם מינו".

ההבדל בין פירוש רש"י לתרגום יהונתן הוא שרש"י טוען שהקורא אוסף אפרוחים מהחוף. לפיכך פרש "דגר" מלשון צפצוף. בעקבותיו הולך גם בעל המצודות המביא כמקור "ודגרה בצלה"².

על פירוש רש"י יש להעיר מספר הערות:

א. שום עוף אינו מושך אחריו אפרוחים זרים. כשמוסיפים לעופות חובשי קן גוזלים מהחוף הם מאמצים אותם ומטפלים בהם³. בעוזבי קן התגובה הפוכה. אפרוח הרוצה להסתפח לעוף עם אפרוחים נהרג ע"י האם המטפלת⁴. באם יש יוצא מהכלל (אימוץ) הרי האימוץ מושלם ואין האפרוחים נדחים.

ב. לא מובן מדוע רש"י מוציא את המלה "דגר" מפשוטה המקובל. דווקא המקור שהובא ע"י בעל המצודות מדבר על רביצת אם דוגרת על הביצים.

ג. ייתכן והמניע את רש"י לפרש שהוא אוסף אפרוחים הוא מהפסוק השני הנזכר במקרא: "כאשר ירדוף הקורא בהרים". וכי מדוע ירדוף הקורא? ולכן מסתבר לו שפרש במקום אחר "שהוא מרדף אחר קני שאר עופות ויושב על ביציהם"⁵...

1 ירמיהו י"ז, יא; ובמפרשים שם.

2 ישעיהו ל"ד, טו.

3 Grassé, P.P. Traité de Zoologie, Tome XV. Masson, Paris, 1950. p. 632

4 Grassé. p. 620

5 שמואל א כ"ו, כ.

[2] מ. דור וי. מ. לוינגר

ד. ישנה סתירה בדברי רש"י בשמואל פרש קורא — פרדי"ץ, בעוד בירמיהו פרש קוק"ו. סביר להניח שהכוונה היא לקוקיה, (Cuculus) שהוא העוף היחיד בארץ ובאירופה, המטיל ביצים בקן שאינו שלו. באם זו הכוונה בדברי רש"י, הרי שהעובדות הן להיפך מהנאמר במלים שבפסוק.

ג. בתנחומא⁶ מוצא "ללמדך שהקורא הזה מביא ביצים אחרים משאר עופות ויושב עליהם עד שיוצאים מקליפיהן ויצאו אפרוחין והן עולין אחריו, ומורטין את כנפיו ואוכלין אותו. כשהוא רוצה לפרוח אינו יכול שנמרטו כנפיו. מצא אותו חיה או שרץ — אוכלו. מי גרם לו? על שגזל ביצים שאינו שלו" ... למרות התיאור המענין המובא במדרש, לא נוכל לעמוד על כוונתו. תיאור מציאות כזו אינה ידועה כיום לגבי שום עוף שבעולם.

ד. אהרונ'י⁷ כותב: "מסיבה בלתי ידועה מטילות שתי נקבות את ביציהן לפעמים בחור אחד ונקבה אחת מגרשת את צרתה ויושבת גם על ביצי האחרונה, שהיא מוכרחה אחר כך מפני קוטן גופה — לעזוב".

לפיכך הפירוש לדבריו הוא: קורא דגר ולא ילד — דוגר על ביצים שאינן שלו, בחצי ימיו יעזבנו — חלק מהביצים אינן בוקעות.

שתי התופעות הנזכרות אינן אפייניות לעוף מסויים. בהרבה עופות מטילות לפעמים שתי נקבות (ויותר) בתוך קן אחד.⁸ כמו כן, אם ישנן מספר רב של ביצים קורה שהאם אינה מסוגלת לחמם את כולן, ולפיכך לא כל הביצים בוקעות. יתר על כן, אין המשל דומה לנמשל, לפירוש, כלל. אין כאן בחצי ימיו יעזבנו, מכיון שהאם משלימה את הדגירה.

זיהוי הקורא

בשפה העברית נתקבלו השמות קורא עבור *Amoperdix* וחגלה עבור *Altctoris*.⁹ שני הסוגים משתייכים למשפחת הפסיוניים לקבוצת הקורא, הכוללת גם את הקורא האירופי *Perdix*. הסימנים האפייניים לקבוצה זו הם: בעלי מידה בינונית (גודל יונה בערך), דו צורתיות מינית אינה בולטת, חסרי קישוטים מיוחדים (תלתולים, כרבולת ודרבנים), שוכני חורש וגבעות, ומונוגמיים.

יש להניח שהכוונה במונח קורא לכל בני הקבוצה האמורה. בשימוש היומיומי בשפות שונות מקובל שם כולל לכל הקבוצה. כך מקובל למשל, באנגלית *Partridge*, ובצרפתית *Perdix*. כל העופות הללו משמיעים קול ולכן השם "קורא" יוכל להתאים לכולן.

ננסה לעיין במקורות, האם נוכל להיעזר בתיאורים המובאים בפסוקים, על מנת לזהות את הקורא הנזכר בפסוק.

6 תנחומא, כי תצא ב'.

7 אהרונ'י י. תורת החי. תל-אביב, תרפ"ג. כסיבה אפשרית הוא מביא: מחוסר חורים מתאימים. קשה לקבל דעה זו — מכיון שבהרים אין מחסור בחורים מתאימים להטלה.

8 כן הוא בחופית, בטבלן, בשחפית, בסופיה ובעופות רבים אחרים. עיין: Witherby, H.F., Jourdain, F.C.R., Ticehurst, N.F. and Tucker, B.W. The Handbook of British Birds, Vol. 1, Witherby, London, 1949, p. 246.

9 שמות בעלי חיים. מחלקת העופות. זכרונות האקדמיה ללשון עברית. כרך י"א, תשכ"ג—תשכ"ד עמוד 37.

להקדמות העיון במקורות, נזכיר ששום בעלי חי בשם חגלה אינו נזכר במקרא, אם כי נזכר השם חגלה — כאחת מבנותיו של צלפחד¹⁰ ונזכר שם מקום "בית חגלה"¹¹. כיון שהמקום הנקרא בית חגלה נמצא באיזור מדברי, סביר להניח שנמצאות בסביבה הן חגלות והן קוראים.

לעומת זאת, נזכר השם קורא פעמיים במקרא. "כאשר ירדוף הקורא בהרים" ו"קורא דגר ולא ילד". התכונה הראשונה מתאימה הן לקורא והן לחגלה. שני העופות האלה רצים במהירות ונראים כרודפים או כנרדפים. כאשר רואים אותם רצים בהרים נדמה שהם רצים על לא כלום. לכן מתאים "ירוץ הקורא בהרים". זאת, בניגוד לכל יתר העופות שהם מתרוממים בתעופה מיד עם התקרב האדם. התכונה השניה "קורא דגר ולא ילד". במשנה¹² "קורא זכר ר' אליעזר מחייב וחכמים פוטרים". ברור שהקורא לא נבחר במשנה זו באקראי, שכן בגמרא¹³ תובא: "... ואמר ר' אלעזר מחלוקת בקורא זכר, אבל בזכר בעלמא דברי הכל פטור" ... "תניא נמי הכי, זכר דעלמא פטור, קורא זכר ר' אליעזר מחייב וחכמים פוטריין". ברור היה לחכמינו שהקורא הזכר שונה משאר הזכרים. בשאר הזכרים הזכר דוגר רק כמחליף את הנקבה, ואילו בקורא הזכר דוגר לכדו על תיטולת-ביצים, בשעה שהנקבה דוגרת על תיטולת אחרת.

אם נצליח לזהות את העוף שבו גם הזכר דוגר בקביעות על ביצים, נוכל אולי לפתור את הבעיה.

אריסטו¹⁴ כותב: "ה- Perdix (וכוונתו לחגלה) בונים קן בעל שני מדורים. הזכר דוגר באחד והנקבה בשני. אחרי הבקיעה כל אחד מן ההורים אוסף את אפרוחיו, אבל הזכר כאשר הוא מוציא את אפרוחיו מן הקן הוא דורס אותם".
Stressemann (1928) Niethammer (1942)¹⁵ כותבים על החגלה "הנקבה מטילה שתי סדרות של 8 עד 12 ביצים בקנים שונים. הזכר דוגר ומגדל את האפרוחים שבקן האחד והנקבה בשני". תופעה זו אושרה ע"י חוקרים שונים. תופעה מעין זו לא ידועה עד היום לגבי הסוג קורא.

היות והתופעה האמורה היא אפיינית ומיוחדת לסוג החגלה, הרי שיש להניח שהכוונה בזהוי הקורא היתה לסוג החגלה (ולא לזה שנקרא היום קורא). בצורה זו מתפרש היטב הפסוק קורא דגר ולא ילד. חלקו השני של הפסוק מתאים לדעה שהיתה מקובלת כנראה בזמן ההוא, שכן אריסטו כתב שהזכר הורג את הצאצאים כשהם עוזבים את הקן.

10 במדבר כ"ו, לג.

11 יהושע ט"ו, ו.

12 חולין פרק י"ב, משנה ב.

13 חולין ק"מ, ע"מ ב.

Historia Animalium, Vol. 4. Cited after: Smith, J.A. and Ross, W.D. 14

The works of Aristotle, English Edition, Clarendon, Oxford, 1949. חלק שמיני פסקא 564a.

15 על פי: Kendeigh, Parental Care and its Evolution in Birds, University of Illinois, Urbana, 1952. p. 196

כן תוארה התופעה ע"י:

Meinertzhagen, R. Birds of Arabia, Oliver and Boyds, London, p. 565.

בארץ נצפו דגירות כאלו בנוה איתן ומקומות אחרים.

להשלמת הדברים נביא שתרגום "קורא" לפי השבעים והוולגטה הוא Perdix וכן הובא במפרשים המסורתיים¹⁶. התרגום לערבית הוא "אלחג'ל"¹⁷, בעוד שר"ע מברטנורא תרגם "שונאר".

העוף האירופי Perdix אינו קיים בארץ. העוף הדומה לו ביותר מבחינת הגודל והצבע היא החגלה.

לאור כל זאת, יש להניח שהכוונה במקורות בניהוי הקורא הוא לכל הקבוצה מבחינת מבנה הפסוקים מתאים הפסוק "קורא דגר ולא ילד" דווקא לחגלה, בעוד שהפסוק "כאשר ירדוף הקורא בהרים" יוכל להתאים לשני הסוגים ואולי אפילו מתאים יותר לקורא הנראה בולט במירוצו במרחקים גדולים ובמקומות חשופים.

לסיכום: עושה עושר ולא במשפט מתאים לחגלה שכן הזכר באמת דוגר על ביצים שלא הטיל (ובחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל — מתאים לתיאורו של אריסטו בנידון שזכר החגלה אכן הורג את אפרוחיו עם יציאתם מהקן). ו"כאשר ירדוף הקורא", פירושו: כאשר ירוץ...

16 רש"י שמואל שם.

17 רמב"ם בפירוש המשניות בחולין שם. כן תרגם גם רבינו סעדיה גאון.